

Alkoholinkäyttö ulkomaisten kirjailijoiden kuvaamana

JUKKA MUSTONEN

Tässä lehdessä julkaistiin aiemmin kirjoitukseni ”Alkoholi kotimaisessa kirjallisuudessa” (YP 1/2022). Nyt käsittelen samaa teemaa katsauksessa, joka sisältää lainauksia 26 ulkomaisen kirjailijan teoksista. Nobel-palkinnon saaneita heistä ovat Herman Hesse (1946), Ernest Hemingway (1954), Halldór Laxness (1955), Albert Camus (1957), John Steinbeck (1962), Mihail Šolohov (1965), Aleksander Solženitsyn (1970), Isaac Singer (1978), Günter Grass (1999), Alice Munro (2013) ja Svetlana Aleksijevitš (2015). Mukana on vertailun vuoksi myös muutaman kotimaisten kirjailijan ajatuksia.

Olut

Olut lienee maailman vanhin ja suosituin alkoholijuoma. Sen käytöstä on havaintoja jo yli 10 000 vuoden ajalta, ja *Kalevalankin* runoissa olut mainitaan. Tsekkiläinen, nykyään Ranskan kansalainen Milan Kundera kuvaa oluen moninaisia vaikutuksia kirjassaan *Tietämättömyys*. ”Eikö muuten olut, jolle ystävät ilmoittivat pysyvänsä uskollisina, olekin rehellisyyden pyhä juoma? Taikajuoma joka poistaa tekopyhyyden, hyvien tapojen teeskentelemisen ja joka innostaa harrastajiaan virtsaamaan viattomasti, lihomaan vilpittömästi?” Oluen juominen lisää virtsan erityistä kahdella mekanismilla. Se vähentää virtsan erityistä estävän, antidiureettisen hormonin eritystä aivolisäkkeestä ja myös lisää elimistön nestemäärää. Ja kyllähän olut myös lihottaa, jos sitä juo runsaasti, koska alkoholi on hyvin energiapitoista.

Kundera kertoo myös, että ”oluthumala tekee meluisammaksi ja hyväntahtoisemmaksi kuin viinikumala.” Kanadalainen kirjailija Alice Munro: ”Hän uskoi, että olut oli terveellisempää kuin

gini” (*Kerjäläistyttö*). John Steinbeckin mukaan ”olut selvittäisi minun aivoni” (*Torstai on toivoa täynnä*). Kalle Päätalo on eri linjoilla: ”Ei kahesta olutpullosta päihdy. Sen vertanen ei tunnu päässä eikä persiessä” (*Pohjalta ponnistaen*). Päätalo itse ei käyttänyt runsaasti alkoholia, mutta nelosoluesta hän piti.

Viinit

Viinistä kerrotaan useissa kohdissa *Raamatun* tekstiä. Japanilainen kirjailija Shikibu Murasaki totesi 1 000 vuotta sitten julkaistussa teoksessaan *Genjin tarina*, että ”sivistyneen miehen kolme parasta ystävää ovat kotonsoitto, runous ja viini. Kaksi niistä sopii myös naisille, mutta viimeinen ei.” Lappilainen kirjailija Annikki Kariniemi oli 1970-luvulla toista mieltä: ”Eikä se kaikistelleen naisihminenkään voi sanoa ei hyvälle viinille. Jos ei muullekaan hyvälle” (*Laulu Lapista ja Lapin papista*).

Ranskalainen filosofi Rene Descartes eli 1600-luvun alkupuolella. Hänen mukaansa ”ihmisissä, jotka ovat juoneet paljon viiniä, viinin höyryt yhtyvät nopeasti vereen, nousevat sydämeestä aivoihin ja muuttuvat siellä elonhengiksi. Nämä ovat voimakkaampia ja niitä on enemmän kuin aivoissa tavallisesti olevia elonhenkiä ja he kykenevät siis liikuttamaan ruumista monella omituisella tavalla” (*Teoksia ja kirjeitä*). Descartes ajatteli, että aivoissa sijaitsee käpyrauhanen, josta elonhengen lähtevät liikkeelle ja siirtyvät verisuonten kautta elimistöön.

Anton Tšehov, joka eli 1800-luvun loppupuolella, kertoo kirjassaan *Kohtaus metsästysretkellä*: ”Rupesimme juomaan punaviiniä. Muutuin tavattoman virkeäksi sielultani, eloisaksi ja poik-

keuksellisen iloiseksi.” Viinejä ihastelee myös saksalainen Herman Hesse: ”Eniten pidän puhtaista, mietoista, vaatimattomista maalaisviineistä, joilla ei ole erityistä nimeä; niitä sietää juoda paljonkin ja ne maistuvat hyvältä, maistuvat maalta ja vainoilta ja taivaalta ja metsältä” (*Arosusi*).

Kreikkalainen kirjailija Niko Kazantzákis: ”Joimme viiniä, veri alkoi sykkiä, ruumis kävi kiinteämmäksi ja varmemmaksi, maailma kaunistui, ja vieressämme istuva nainen nuortui ja hänen ryppyensä silisivät” (*Kerro minulle Zorbas*). Samaa mieltä on Anna Kortelainen: ”Viinin valossa käy jokainen nainen kauniiksi” (*Naisen tie*).

Ernest Hemingwayn mukaan viinillä on moninaisia vaikutuksia: ”Viinistä voi saavuttaa tietoa ja kitalakensa kehittämistä voi jatkaa suuresti nauttien koko elinikensä, niin että kitalaesta tulee yhä kehittyneempi ja pätevämpi nauttimaan viinistä, ja viinistä oppii nauttimaan yhä kasvavassa määrin ja arvostamaan sitä, vaikka siinä kyllä munuaiset voivat heikentyä, ukkovarvasta ruveta kolottamaan ja sormennivelet jäykistyä, kunnes lopulta, juuri kun eniten rakastaa viiniä, se kielletään kokonaan” (*Kuolema iltapäivällä*). Kirjailijan luettelamista viinin haitoista uskottavin on ”ukkovarppaan kolottaminen”. Kyseinen oire sopii kihtiin, jota alkoholin ja etenkin oluen juonti voi tunnetusti aiheuttaa.

Kotimaisista kirjailijoista Mika Waltarin historiallisissa suurromaaneissa on monipuolisia kuvauksia viinistä. Viinin käyttö oli tunnettua niinä aikoina niissä maissa, joihin Waltari on kirjojensa tapahtumat sijoittanut, maissa, joissa ihmiset tiesivät, että ”viini on jumalien lahja ilahduttamaan sydäntä kohtuullisesti nautittuna” (*Simube egyptiläinen*).

Samppanja

Aleksandr Puškin vertaa samppanjaa naiseen: ”Samppanja on kuin kaunis nainen, eloisa, tyhjä, turhamainen; ja viekas, kevytmielinen. Bordeaux taas poistaa mielen pahan, suo lievennystä suruihin, kuin tulee kunnon toverin, on valmis aina auttamaan. Sen tähden aina altis oon ma juomaan kunniaks Bordeaux’n” (*Jevgeni Onegin*).

Ukrainalainen, sittemmin ranskalaistunut kirjailija Irene Nemirovsky kertoo kirjassaan *Ranskalainen sarja*: ”Corte oli vuosien pohdinnan ja tutkimusten jälkeen tullut siihen tulokseen, että hänen arka maksansa sieti vain samppanjaa.” F. Scott

Fitzgeraldin romaanissa *Kultahattu* kuvataan outro tapa käyttäjä samppanjaa. Kirjan päähenkilö ”Gatsby joi niin vähän. Joskus remuisissa juhlissa naiset hieroivat samppanjaa hänen tukkaansa, itse hän oli tottunut pysymään väkevästä juomista erillään.” Mikähän tarkoitus lienee ollut tällä naisten suorittamalla hiusten hieronnalla?

Vodka

Wikipedian mukaan vodka keksittiin vuosisatoja sitten Venäjällä ja Puolassa. Monet venäläiset kirjailijat ovatkin kertoneet vodkan juomisesta. Aleksander Solženitsyn: ”Edelleen hän joi vodkaa – mutta vain jos hänelle tarjottiin tai jos se pantiin esiin pöydälle, ja silloin hän joka kerta valitteli, että vodka on tappavan vaarallista hänen terveydelleen” (*Ensimmäinen piiri*). Myös Maksim Gorki varoittaa: ”Juoppous on suuri pahe. Votka on pirun keksintö (*Maailmalla*).

Kiovassa syntynyt ja lääkärinäkin toiminut Mihail Bulgakov esittelee toisenlaisen näkemyksen: ”Kerrotaan hänen kokonaan lakanneen juomasta portviiniä ja juovan vain mustan viinimarjan nupuilla höystettyä vodkaa, mikä on kohentanut suuresti hänen terveyttään” (*Saatana saapuu Moskovaan*). Suomalaisen psykiatri-kirjailijan Joel Haahdelan mukaan ”lasillinen portviiniä helpottaa murheita nopeasti” (*Tule risteykseen seitsemältä*).

John Steinbeck vieraili Neuvostoliitossa vuonna 1947, ja seuraavana vuonna ilmestyi hänen kirjansa *Matkalla Neuvostoliitossa*. Siinä hän kertoo: ”Ja me maistoimme gruusialaista vodkaa, jota emme suosittele kenellekään, sillä siinä on syytyslanka hännässä. Se on ryyppynä varsinainen raketti, eivätkä vatsamme pystyneet ottamaan sitä vastaan. Oikeastaan se ei edes ole vodkaa, vaan sitä mitä meillä sanotaan grappaksi, siis tislattua viiniä”.

Alkoholi elämän kirjossa

Moni kirjailija kuvaa alkoholin juomisen myönteisiä vaikutuksia. Ernest Hemingway: ”Kaikki pitivät hänestä kovasti, ja kun hän oli selvin päin tai epätavallisen vahvasti humalassa, hänen ryhtinsä oli erittäin tiukka ja sotilaallinen” (*Totta aamunkoitteessa*). Christer Kihlman: ”Sinun pitäisi juoda useammin, sanovat minun lapseni, sinä olet humalassa paljon kiltimpi (*Ihminen joka järkkyy*).

Ranskalainen Albert Camus: ”Alkoholi ja naiset ovat tuottaneet minulle – miksi en sitä tunnustaisi – ainoan ansaitsemani helpotuksen (*Putoaminen*). Tanskalaisen Peter Høegin romaanissa *Lumen taju* ”Esajaksen äiti kelpasi suositukseksi alkoholin tervehdyttävästä vaikutuksesta. Selvin päin hän oli jäykkä, tuppisuinen ja estynyt. Juovuksissa hän tanssahtelee iloisena kuin peipponen.” Hyvin tunnettu on Aleksis Kiven *Nummisuutarien* Eskon tanssahtelu ensihumalansa onnessa: ”Näin ihana-ta, näin taivaallista, näin rautarohkeata.”

Ukrainassa syntyneen Svetlana Aleksijevitšin kirja *Neuvostoihmisen loppu*: ”Minä olen juoppo. Miksi minä juon? En tykkää elämästäni. Haluan viinan voimalla tehdä mielikuvitusvoltin ja siirtyä toiseen paikkaan.” ”Mitä yksinäinen mies voi tehdä? Ryyppää – menee nukkumaan – ryyppää.” John Steinbeck: ”En usko että rupean ryyppäämään yksinäni ennen kuin ehdin alkoholistiksi” (*Matka Charleyn kanssa*). Yksinäisyyttä kuvaa myös Eeva Joenpelto: ”Huoneensa yksinäisyydessä hän sai viinasta edes jonkinlaista turtumusta, välinpitämättömyyttä” (*Avoim, hellä ja katumaton*).

Ruotsalainen Selma Lagerlöf: ”Tuo pappi tuolla ylhäällä saarnatuolissa tiesi, ettei elämää maan perukassa voi kestää ilman viinaa” (*Gösta Berlinin taru*). Korpikirjailija Ilmari Kianto kuvaa rovastia, jolla ”ei näyttänyt olevan aavistustakaan siitä, kuinka hauskaa on tosinaan olla parilleen humalassa” (*Novelleja ja kertomuksia*). August Strindbergillä on omanlainen perustelu juomiselle: ”Kaikki ihmiset juovat punssia, omasta puolestani en tätä juomaa rakasta, mutta en tahdo maailman pitävän minua itseään pahempana” (*Punainen huone*).

John Steinbeckin kirjassa *Matka Charleyn kanssa* sanotaan: ”Minä halusin ostaa bourbonia, viskiä, giniä, vermuttia, vodkaa, keskinkertaisen hyvää konjakkia, vanhaa omenaviinaa ja korin olutta. Minusta tuntui että niillä hoitaisi jokseenkin tilanteen kuin tilanteen.” Sally Salmisen *Katriinassa* vaimo puolestaan kauhisteli miehensä juomatapoja lukiessaan löytämiensä viinapullojen etikettejä: ”Whisky, Konjak, Portvin, Brandy ja Gin”.

Humaltumiseen ei aina tarvita edes suuria määriä alkoholia. John Steinbeck: ”Mies kuin mies sai yhtä hyvän humalan lasinpuolikkaista kuin täysistäkin lasista, edellyttäen että asianomaisella oli halu tulla humalään” (*Hyvien ihmisten juhla*). Günter Grass pistää vielä paremmaksi romaaniinsa *Sipulia kuoriessa*, jossa on eräs ”kokenut ryyppymies, joka pystyi humaltumaan ilman viinaakin, pelkästä puheesta.”

Juomisen varjopuolia

Kirjailijat ovat tuoneet esille myös alkoholin aiheuttamia monia haittoja. Esimerkiksi tilanteita, joissa alkoholisoitunut isä kohtelee kaltoin perhettään ja lapsiaan. Yhdysvaltalaisen Mark Twainin vuonna 1884 ilmestyneessä klassikossa *Huckleberryn Finnin seikkailut* kirjan päähenkilö ”Huck” joutuu kärsimään toistuvaa fyysistä väkivaltaa juopon isänsä taholta. ”Vähitellen ukko rupesi tanssittamaan keppiään liian ahkerasti, ja mä en kestänyt enää. Mulla oli palkoja joka paikassa.” Jari Lindström onkin todennut, että ”alkoholismi on sairaus, mutta lapsi mieltii, onko syy hänessä” (*Syvään päähän*).

Puolanjuutalainen Isaac Singer kertoo, että ”eilen Sam joi puoli pulloa konjakkia. Hänen ei pitäisi juoda ollenkaan – hänellä on huono sydän ja laajentunut prostata” (*Shosha*). John Steinbeckin romaanihenkilö opastaa: ”Älä koskaan – älä ikinä luota juoppoon” (*Tyytymättömyyden talvi*). Samaa mieltä on Kalle Päätalo: ”Kun mies sortuu viinan orjaksi, sille kasvaa samaa rintaa selittelijän lahja” (*Iijoen kutsu*).

Halldór Laxness kertoo isänmaansa ihmisistä: ”Islantilaiset eivät oksenna koskaan muuta kuin viinaa. Mikään kansa ei kestä viinaa niin huonosti kuin islantilaiset” (*Laulu luojan antimista*). Tämä tuntuu kummalliselta, jos on uskominen Seppo Heikinheimoa, jonka mukaan ”islantilaiset vetävät päänsä täyteen kuutena päivänä viikossa. Suomalaisen ryyppääminen on siihen verrattuna pikku juttu” (*Mätämunan muistelmat*).

Myös Mihail Šolohov pohtii ryyppäämisen aiheuttamia harmejä: ”Moni hankkii päissään suuret häpeät niskoilleen ja vannoo, ettei tule koko loppuikänsä maistamaan tippaakaan. Mutta sehän on samaa kuin sian vala, ettei tule syömään tatteja – kun metsään juoksee, parittain niitä ahmii” (*Hiljaa virtaa Don*). Mika Waltari tuo lohdutusta. ”Krapulassa ihminen suurentelee suotta rikkomuksiaan, kuvitellessaan ettei enää koskaan voi katsoa silmiin ketään säädyllyistä ihmistä” (*Turms kuolematon*).

Krapulan hoidosta kirjoittaa yhdysvaltalainen Paul Auster: ”Ryhdyin lukemaan teosta sunnuntaina iltapäivällä vuoteessa juotuani kuusi kuppia kahvia ryyppyillä aiheuttamaan krapulaan” (*Leviatan*). Kotimaisessa kirjallisuudessa on mainittu muitakin krapulan hyviä hoitokeinoja, kuten rasvaiset tölkkisardiinit näkkileivän päällä ja pieni määrä jääkaappikyhmää koskenkorvaa sekä pelkkä sisukas odottaminen.

Juomisen lopettaminen ja raittius

Juomisen lopettamisen vaikeudesta on myös kertomuksia. Anton Tšehov: ”Tohtorit kielsivät minun juomasta. Juon vain, koska on vaarallista yhtäkkiä lakata juomasta. On lopetettava vähitellen” (*Kohtaus metsästysretkellä*). Ja Ernest Hemingway: ”Viimeinen ryyppy, minä sanoin. Ja vain lääkkeeksi” (*Totta aamunkoitteessa*).

Halldór Laxnessin teoksessa *Salka Valka* kerrotaan, että ”pienessä kylässä vähenee miehen arvo aivan uskomattomasti juomisen lopettamisesta: on kuin hän ja hänen maailmansa kutistuisivat kokoon.” Minna Canth kertoo myös, että ”ei se ole mies, eikä mikään, joka ei koskaan uskalla edes väkeviä nauttia” (*Työmiehen vaimo*). Näyttää siltä, että sekä Islannissa että Suomessa on perinteiseen miehisyyteen kuulunut alkoholin käyttö.

Saksalainen Herman Hesse: ”Minäkin olen vuosikausia ollut varsin kohtuullinen ja pitkän aikaa paastonnutkin, mutta nyt elän elämäni jälleen vesimiehen merkeissä, ja se on synkkä ja kostea merkki” (*Arosusi*). Raittiuden tuomaa tuskaa helpottaa Antti Tuurin kirjan *Taivaanraapijat* eräs henkilö, joka ”selitti minulle, että raittiusseuran jäsenet saivat juoda lasillisen viskiä, jos osasivat tehdä sen humaltumatta ja toista lasillista ottamatta.”

Lopuksi

Ulkomaiset kirjailijat ovat käsitelleet usein viinettä, venäläiset toki usein myös vodkaa. Kuvauksia muista ”kovista viinoista” on enemmän kotimaisessa kirjallisuudessa. Suhtautumisessa alkoholin käyttöön on paljon yhteneväisiä piirteitä eri maiden, kulttuurien ja aikakausien kesken.

KIRJOITTAJA

Mustonen, Jukka, emeritusprofessori, Tampereen yliopisto (jukka.mustonen[at]tuni.fi)